

AZ OMKDK FORDÍTÁSI TEVÉKENYSÉGÉNEK FEJLŐDÉSE

dr. Gáspár István

Ha az utóbbi évek szakfordítási tevékenységének alakulását országos viszonylatban vesszük szemügyre, nagyarányu fejlődést állapíthatunk meg. Ez a fejlődés több tényezőre vezethető vissza, így mindenekelőtt a tudományos-kutató intézetekben, egyetemi tanszékeken, a vállalatok kutatási és fejlesztési részlegeiben folyó munka kiszélesedésére és minőségi javulására, s ezzel kapcsolatban a külföldi szakirodalom iránti érdeklődés fokozódására. Ezt az általános irányzatot alátámasztották a műszaki fejlesztéssel kapcsolatos célkitűzések, amelyek a fordítási igények számbeli növekedése mellett azok nagyobb mértékű differenciálódását, az egyes szakterületeken belül a részletkérdések mélyrehatóbb tanulmányozását, a technika fejlődése során kialakult új iparágak külföldi tapasztalatai iránti érdeklődés fokozódását eredményezték.

A műszaki fordítások területén jelentősen fokozódott az OMKDK tevékenysége. A mennyiségi növekedést az 1956-62. éveket magában foglaló időszakban az alábbi táblázat szemlélteti:

Év	Elkészült fordítások oldalszáma	Növekedés %-ban 1956-hoz képest
1956	48 341 *	-
1959	119 620	147,5
1960	165 161	241,7
1961	173 902	259,7
1962	213 002	340,6

A fordítási szolgáltatások növekedése a fenti adatok szerint 1956 óta megszakítás nélkül tartó folyamat, s a növekedés üteme az 1962. év folyamán jelentős mértékben meggyorsult, mert az elmúlt évben elért mintegy 40 000 oldalas szaporulat meghaladta a vizsgált időszak bármelyik előző évének növekedését, s megközelítette az 1956. év egész évi /ill. első 10 havi/ teljesítményét /48 341 oldal/.

* Az első 10 hónap adatai.

A fordítási igények növekedése 1963-ban tovább folytatódott. Ezt bizonyítja az, hogy a f.év első 9 hónapjában az OMKDK fordítási osztálya 190 201 oldal fordítást küldött ki, 38 558 oldallal, azaz 25,5 %-kal többet, mint az 1962. év azonos időszakában.

A külföldi szakirodalmi fordítások iránti érdeklődésnek ez a rohamos növekedése fokozott mértékben időszerűvé teszi annak a megvizsgálását, hogy a fordítási igények milyen forrásokból erednek, és mennyiben tekinthetők a megrendelések az iparvállalatok valóságos fordítási szükségletei tükröződésének.

Az OMKDK fordítási osztályán történt fordítás-megrendelések forrásait tekintve, az 1962. évi adatok azt mutatják, hogy a vállalatok megrendeléseiből 40 %-ot némileg meghaladó rész jutott az intézmény dokumentációs szolgáltatásai /Műszaki Lapszemlék, témafigyelés, figyelőkarton-szolgálat/ alapján feladott megrendelésekre, mintegy 60% pedig egyéb forrásokból eredt. Ez az adat azt mutatja, hogy a fordításokat igénylő és felhasználó vállalatok és intézmények - az OMKDK dokumentációs szolgálata mellett - nagymértékben igényelnek fordításokat saját tájékozódásuk alapján, sok esetben a szakirodalom dokumentációs feldolgozását megelőzően. Ebben segítségükre vannak a tárca-központok által kiadott szakirodalmi tájékoztatók, valamint az e vállalatokon belül folyó szakirodalmi dokumentáció.

Az igényelt szakirodalmi fordítások gyakorlati felhasználásáról számszerű adatok nem állnak rendelkezésünkre, s így a vállalatok által fordítás céljára felhasznált összegek megtérüléséről nem tudunk képet alkotni. A fordítási tevékenység gazdasági hatékonyságának kérdése tehát jelenleg nem dönthető el, s éppen ezért feltétlenül szükséges, hogy a fordítások készíttetésére felhasznált anyagi eszközökkel elért népgazdasági eredmények vizsgálata és felmérése a jövőben szervezett formában történjék.

Az OMKDK fordítási tevékenysége keretében 1963 januárjában lefordításra került 1475 tételből 1290 tétel folyóiratszöveg /ill. kis-mértékben könyvrészlet/ fordítása volt. Fordítás készült 25 külföldi szabadalomról és 49 szabványról, továbbá 63 gépleírásról, ill. technológiai utasításról. A lefordított 1475 tétel összesen 24 063 oldalt tett ki. Már a felsorolt adatok is rávilágítanak arra, hogy intézményünk fordítási tevékenysége tulnyomórészt azt a célt szolgálja, hogy egyrészt a kutatómunkát végző intézmények /kutatóintézetek és egyetemi tanszékek/, másrészt a termelő üzemek műszaki fejlesztési részlegeinek a külföldi szakirodalom termékei tekintetében mutatózó fordítási igényeit elégítse ki. Ehhez csatlakozik az iparvállalatoknál beállításra kerülő új gépek és berendezések üzemeltetéséhez szükséges idegen nyelvű gépkönyvek és technológiai utasítások szakszerű fordításának elkészítése, valamint adott esetben a gépxportunkkal kapcsolatos műszaki dokumentáció idegen nyelvekre fordítása is.

A vizsgálatunk alapjául szolgáló 1963 január havi fordítási tevékenység szakterületek szerinti felbontása a következő képet adja:

Szakterület	Kiküldött fordítások	
	tételszáma	%-os aránya
Kohászat, gépipar	501	34,0
Textil- és bőripar	208	14,1
Vegyipar	131	8,9
Papír-, nyomda-, faipar	101	6,8
Bányászat, szénipar	78	5,3
Híradástechnika	68	4,6
Üzemszervezés	64	4,3
Közlekedés	61	4,1
Építőipar, kerámia	60	4,1
Elektrotechnika	52	3,5
Műszeripar, fizika	42	2,9
Energia, hőtechnika	38	2,6
Élelmiszeripar	25	1,7
Egyéb	46	3,1
	1475	100,0

A fenti táblázatból kitűnik, hogy az OMKDK Fordítási Osztályát kisebb-nagyobb mértékben valamennyi iparág vállalatai igénybe veszik fordítási szükségleteik kielégítésénél. Különösen a kohó- és gépipar területére tartozó szakirodalom fordításai iránt nagymértékű az érdeklődés, amit a nehézipar fejlesztésének elsődlegességén kívül az a körülmény is indokol, hogy a gépipar termékei különböző iparágak /vegyipar, könnyűipar, bányászat stb./ termeléséhez szükségesek, és így a gépipari szakirodalomból készült fordítások más iparágakhoz tartozó vállalatok megbízásai alapján végzett munkákat is magukban foglalnak.

Az 1963 januárjában elkészült fordításoknál az eredeti szövegek nyelv szerinti megoszlása a következő képet adja:

Fordítások magyar nyelvre	Lefordított tételek száma	%
német nyelvről	507	34,4
angol "	448	30,4
orosz "	226	15,3
francia "	83	5,6
cseh "	67	4,5
lengyel "	56	3,8
egyéb "	68	4,6
fordítások magyar- ról idegen nyelvre	20	1,4
	1475	100,0

A táblázatból kitűnik, hogy az igényeknek mintegy 80 %-a német, angol és orosz nyelvű szakirodalom fordítására irányul. E három fő nyelven kívül jelentősebb érdeklődés nyilvánul meg még a francia, cseh és lengyel szakirodalom iránt, a fennmaradó tételek pedig különböző egyéb nyelvekről fordított anyagra vonatkoznak /román, bolgár, orosz, spanyol, holland, skandináv nyelvek, kínai, japán stb./

A fordítási igények sokrétűsége számos esetben igen megnehezíti a fordítások megfelelő minőségben, kellő ütemben való szolgáltatását, mert egyes tudománysszakok /pl. elektronika, a vegyészet egyes ágazatai stb./ a rendelkezésre álló fordítói gárdát tekintve valóban "szűk keresztmetszet"-et jelentenek. Ugyanez a helyzet egyes idegen nyelvek /pl. lengyel, bolgár/ területén is, ahol a műszaki fordítások iránti igények többszörösen meghaladják a rendelkezésre álló szakfordítói kapacitást. Fokozza a nehézségeket az, hogy azokban a szakmákban, ill. azokon a nyelvterületeken, ahol viszonylag kisszámú fordító áll rendelkezésre, nagyobb számú megrendelés egy időben való jelentkezése esetén megfelelő szakmai és nyelvi színvonalon álló fordítókat találni sok esetben szinte megoldhatatlan feladat. A szakfordítók számának növelése, jó nyelvtudású, szakmailag képzett új fordítók beállítása elsőrendű fontosságú az iparvállalatok fordítási szükségleteinek gyorsított és megfelelő minőségben való kielégítése szempontjából. Ez a kérdés nemcsak a jelenlegi megnövekedett fordítási igények miatt rendkívül időszerű, hanem hosszabb távlatra is, mert a jelenleg működő fordítók nagyobb része az idősebb korosztályokhoz tartozik, és így folyamatosan kell megfelelő mértékű utánpótlásról gondoskodni. A fordítási munkával foglalkozó személyek nagyrésze ez idő szerint nem főfoglalkozású fordító, hanem csupán fő munkája mellett, mint külső munkatárs, vállal fordítási munkát. Ez alapvetően arra a körülményre vezethető vissza, hogy jelenleg az alapos szakmai és nyelvtudással rendelkező emberek jövedelmezőbb elhelyezkedést találnak más munkaterületeken, mint a fordítói szakmában.

A szakfordítói kapacitás elégtelensége, s az ennek következtében a fordítási igények kielégítésében mutatkozó nehézségek nem csupán az utánpótlás gyengeségére vezethetők vissza, hanem a fordítási ügy szervezeti hiányosságaira is. A fordító szervek közötti koordináció megvalósítása, országos szakfordítói nyilvántartás felfektetése és rendszeres vezetése sokat javíthat a helyzeten. Az igények és a tényleges szükségletek összhangba hozása irányában pedig a külföldi szakirodalom fordításával kapcsolatos tanácsadó szolgálat létesítése útján lehetne kezdeményező lépéseket tenni.

A fordítások szakmai színvonalának biztosítása két feltétel megvalósulásától függ: egyrészt attól, hogy megfelelő szaktudású és kellő gyakorlattal rendelkező fordítók végezzék szakterületükön a fordítási munkát, másrészt pedig az elvégzett munkák rendszeres, szakszerű ellenőrzésétől. Ez utóbbi az 1961-ben életbe lépett szabályozás folytán jelenleg - sajnálatos módon - nem vihető keresztül, mert a könyvkiadásra kívüli fordítási tevékenységet szabályozó rendelet a fordítások szakmai ellenőrzését /lektorálását/ ahhoz a feltételhez köti, hogy a lektorálást a fordítást megrendelő vállalat vagy intézmény kifejezetten kérje. Ilyen körülmények között - miután a megrendelő vállalatok inkább nagyobb számú lektorálatlan fordítás készíttetésére törekednek - a fordítások szakmai és nyelvi helyessége szempontjából annyira fontos lektorálás háttérbe szorul. A fent említett rendelet hatályba lépése óta az OMKDK Fordítási Osztályán megrendelt fordításoknak csak kis töredékét lektoráltatják, ami a fordító megválasztásánál érvényesülő nagy körültekintés ellenére kedvezőtlen hatással van a fordítások minőségére. A fordítások szakszerűségének biztosítása megköveteli, hogy a lektorálás kérdésében a fordító szervezetnek az eddiginél nagyobb hatáskört állapítsanak meg. Kívánatos, hogy a fordító szerv maga bírálja el, szükséges-e adott esetben az elkészült fordítás lektorálása, mert a fordító intézmény tudja - a lefordított anyag és a fordító képességeinek figyelembevételével - a lektorálás szükséges vagy szükségtelen voltát a legjobban eldönteni. A lektorálás költségeinek fedezetét olyan módon kell biztosítani, hogy az ezzel kapcsolatos többletköltség ne haladja meg a megrendelő vállalatok teherbíróképességét. Ezért indokoltnak látszik, hogy a fordítói munkadíjak és a fordítási szolgáltatások díjai közötti arány módosításával úgy biztosítsuk a lektorálási díjak fedezetét, hogy a szakfordítások széleskörű szakmai ellenőrzése a megrendelő intézmények nagymértékű megterhelése nélkül valósulhasson meg.

A szakfordítások minőségének javítása kapcsolatos azzal is, hogy a fordítói munka megfelelő értékelését az eddiginél hatékonyabb eszközökkel biztosítsuk. A szakfordítók részben tudományos intézetek és vállalatok állományában levő dolgozók, részben szerződés vagy esetenkénti megbízás alapján működő külső munkatársak. De a fordítói munkát végzők közül sem az első, sem a második kategóriába tartozók /állománybeli, ill. külső fordítók/ nem részesülnek olyan díjazásban, amely a fordítói pályát az ifjúság számára vonzóvá tenné, és így a fordítói utánpótlás kérdésének megoldását elősegítené.

A belső fordítók munkájának anyagi elismerését a nyelvpótlék-rendelet csak részben oldotta meg, mert a vállalatok, intézmények

/a külkereskedelmi vállalatok kivételével/ - különböző okokból - korlátozták a nyelvvizsga alapján engedélyezhető pótlékok mértékét, vagy pedig az alapfizetésekbe számították be bizonyos mértékig azt az összeget, amelyet a nyelvpótlékokra jogosult dolgozó részére ez utóbbi címen állapítottak meg. Ennek folytán nem valósul meg kellőképpen a nyelvpótlék-rendszer bevezetésekor kitűzött cél, a nyelvtanulásra és az idegen nyelvek használatára való ösztönzés. A vállalatoknak meghatározott magasabb munkakörökben - bizonyos átmeneti idő után - meg kellene követelniük legalább egy idegen nyelv alapos ismeretét, s több idegen nyelv használata esetén kellene nyelvpótlékok vagy magasabb fizetést engedélyezni. A fordítói utánpótlás biztosítása érdekében pedig olyan fizetési skálát kellene az állománybeli fordítók részére megállapítani, amely a több nyelvben való jártasságot /különös tekintettel a nálunk még kevéssé elterjedt, de nemzetközi kapcsolataink szempontjából elsőrendű fontosságú cseh és lengyel nyelvre/ és a gyakorlatot egyaránt tekintetbe veszi.

A külső fordítók díjazása terén ugyancsak szükség van módosításokra. A fordítók díjazására vonatkozólag 1961. augusztus 1-én hatályba lépett rendelet már az első hónapok gyakorlati munkájában több szempontból hátrányosnak bizonyult. Az igen alacsonyan megszabott fordítói díjak inkább eltereltek a szakfordítói tevékenység köréből olyanokat, akik a multban eredményesen működtek ezen a téren, mintsem hogy a fordítói gárda - a fentiekben kifejtett körülmények folytán annyira szükséges - bővülésére vezettek volna. Nem segítette elő a díjazás kérdésének megoldását a pótdíjak rendszerének bevezetése sem, mert a pótdíjban részesíthető fordítási munkák az összvolumennek szükségképpen csak kis hányadát teszik ki. Ezenfelül a pótdíjjal elszámolható fordítási munkák körét a rendelet nem határozza meg pontosan /csak példákat hoz fel a "kevésbé ismert nyelvek"-re, ill. a "különleges szakismeret" ismervéül tekintendő új tudományágakra/, s a fordító szervek hatáskörét sem állapítja meg világosan a pótdíjak felszámítása tekintetében. A pótdíj engedélyezésével kapcsolatban felmerülő viták elkerülése céljából feltétlenül szükséges lenne az erre vonatkozó rendelkezések felülvizsgálata és a kérdés újból való szabályozása.

A szakirodalmi tájékoztatás iránti igények megfelelő kielégítésével kapcsolatos a fotoszolgálat zökkenés mentes működésének biztosítása is. Az OMKDK fotolaboratóriumának munkája az utóbbi időben igen nagy mértékben növekedett, egyrészt a fordítási igények fokozódása következtében, ami jelentősen növelte a fordításokhoz és fordításmásolatokhoz tartozó ábrafotók szolgáltatását, másrészt pedig azért, hogy a külföldi szakirodalom anyagát az eredeti szöveg fényképezetése útján is fokozott mértékben igényelték. Számolni kell azszal, hogy a műszaki fejlesztéssel kapcsolatban a fotoszolgáltatások iránti igények emelkedő irányzata a következő időszakban is fennmarad. Ezért a jövőben fokozott figyelmet kell fordítani a fotolaboratórium fejlesztésére, mind a gépi ellátottság, mind pedig a munkavolumen növekedésével lépést tartó munkaerő-létszám folyamatos biztosítása tekintetében.

A jövőt tekintve, az OMKDK fordítási tevékenységének kereteit továbbra is iparvállalatainknak és tudományos intézeteinknek a mű-

szaki fejlesztéshez kapcsolódó fordítási igényei szabják meg. Ezeknek az igényeknek lehetőleg gyorsított, a szakmai követelményeknek megfelelő színvonalon való kielégítését tekintjük továbbra is elsőrendű feladatunknak.

0
0 0

GÁSPÁR, I.: Die Entwicklung der Übersetzungstätigkeit der Ungarischen Technischen Bibliothek und Dokumentationszentrale

Die Übersetzungstätigkeit hat in den letzten Jahren in Ungarn in grossem Masse zugenommen. Das Volumen der durch die Übersetzungsabteilung der Ungarischen Technischen Bibliothek und Dokumentationszentrale jährlich fertiggestellten Fachübersetzungen stieg in den Jahren 1956-1962 von 48 341 Seiten auf 213 003 Seiten, d.h. um 340,6 Prozent. Die Steigerung der Übersetzungstätigkeit dauert auch im laufenden Jahre an. Das zur Übersetzung gelangende Material besteht zum grössten Teil aus Artikeln der ausländischen Fachzeitschriften, es werden aber auch Beschreibungen von ausländischen Patenten und Normen, sowie Technologische Anweisungen zur Bedienung von Maschinen in bedeutender Anzahl übersetzt. Von den in Auftrag gegebenen Übersetzungen stehen die zu den Fachgebieten der Hütten- und Maschinenindustrie, der Textil- und Lederindustrie sowie der chemischen Industrie gehörigen an erster Stelle, während hinsichtlich der Sprache des Originaltextes die deutsche, englische und russische Sprache vorherrschen.

Die Ausführung der Übersetzungsaufträge wird auf einzelnen Fachgebieten durch den Mangel an geeigneten Fachübersetzern in bedeutendem Masse erschwert. Das ganze Gebiet des Übersetzungswesens betrachtend, ist die Sicherung des Nachwuchses ein erstrangiges Problem. Zur Erhöhung des Niveaus der technischen Übersetzungen ist einerseits die Sicherung der durch Fachleute getätigten Kontrolle der fertiggestellten Übersetzungen, andererseits eine den Leistungen mehr angemessene Festsetzung der Übersetzergebühren nötig. - Zur entsprechenden Befriedigung der ständig zunehmenden Ansprüche gegenüber des Fotodienstes muss auch die Kapazität des Fotolaboratoriums erhöht werden.

— 0 —
0